

Po osamosvojitvi Slovenije je festival začel izgubljati pomen. Do leta 1999 je bil organiziran v nekoliko drugačni obliki, pozneje so ga zasenčili drugi programi in prireditve za otroke.

Razstavo sestavlja deset panojev, ki obiskovalca s pomočjo povečanih fotografij in spremljevalnega besedila popeljejo skozi zgodovino festivala, vse od njegovih začetkov preko obravnavanih tem, sodelujočih ustvarjalcev (Ivan Potrč, France Bevk, Brana Jurca, Niko Grafenauer, Desanka Maksimović, Leopold Suhodolčan in številni drugi), sodelovanja otrok, podeljenih nagrad, revije Otrok in knjiga vse do zatona in konca festivala. V razstavišču Archivum so bili poleg panojev na ogled tudi originali v vitrinah, med katerimi so posebej veliko pozornosti pritegnile originalne lutke (Radovedni Taček, Zvezdica Zaspanka, Zverinice iz Rezije), mogoče si je bilo ogledati tudi zbornike festivala, posamezne nagrade, vabila, zahvale, nagrajene knjige in podobno. Na otvoritvi so svoje spomine na festival strnili nekateri nekdanji sodelujoči, medtem ko so se številni obiskovalci spominjali te ali one podrobnosti festivala, ki je nekoč prežemal kulturni utrip Maribora in širše okolice.

Gordana Šövegeš Lipovšek (Pokrajinski arhiv Maribor),
mag. Nina Hriberšek Vuk in dr. Andreja Erdlen (Mariborska knjižnica)

Glaserjev festival v Malečniku z razstavami Pokrajinskega arhiva Maribor in Nadškofijskega arhiva Maribor (2022–2024)

Na pobudo župnijskega upravitelja župnije Sv. Peter pri Mariboru – Malečnik dr. Sebastijana Valentana v Malečniku od leta 2022 prirejajo Glaserjev festival, posvečen duhovniku Marku Glaserju. Glaser se je rodil 21. aprila 1806 na Smolniku v Rušah. Po posvetitvi v duhovnika leta 1829 je kot kaplan služboval v župniji Sv. Barbara v Slovenskih goricah, kot kaznilniški kurat v Gradcu ter nato med letoma 1838 in 1843 kot dvorni kaplan in konzistorialni tajnik pri sekavskem knezoškofijskem ordinariatu. Tukaj je deloval kot referent za slovenski del škofije. Leta 1843 je postal župnik pri Sv. Petru pri Mariboru (danes Malečnik), kjer je ostal do smrti 9. decembra 1889. Leta 1859 je bil imenovan za častnega kanonika mariborskega stolnega kapitlja in konzistorialnega svetovalca. Bil je predan pastoralni delavec in pridigar. Cenil in pospeševal je ljudsko omiko in izobrazbo. Leta 1844 je pri Sv. Petru organiziral ljudski misijon, medtem ko je leta 1868 ustanovil dekliško šolo. Skrb zanjo so prevzele šolske sestre iz Eggenberga pri Gradcu. Ob tem je skrbel za obnovo cerkvenih stavb in dal postaviti križev pot na Gorco. Bil je tudi pesnik in pisatelj. Pisal je tako v nemščini kot v slovenščini, večinoma nabožne pesmi in zgodbe. V zgodovino se je še posebej zapisal kot Slomškov sodelavec in pomočnik pri selitvi sedeža lavantinske škofije v Maribor leta 1859.¹

V okviru festivalskega programa arhivistka iz Nadškofijskega arhiva Maribor mag. Lilijana Urlep in arhivist iz Pokrajinskega arhiva Maribor mag. Jure Maček že tradicionalno pripraviva priložnostno razstavo o zgodovini Malečnika in okolice. Razstave so rezultat plodnega sodelovanja in vsebinskega dopolnjevanja obeh arhivov ter povezovanja z lokalno skupnostjo, še posebej z župnijo Sv. Petra pri Mariboru ter tudi z malečniško osnovno šolo in nekaterimi lokalnimi društvi. Predstavljeni originalni dokumenti in reprodukcije arhivskega gra-

¹ Slovenski biografski leksikon: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi201702/> (dostop: 31. 5. 2024).

diva, ki se odlično vklaplja v reprezentativen ambient in baročno opremo Glaserjevega salona z galerijo v Malečniku, nedvomno približajo krajanom pretekla dogodka in pripomorejo k boljšemu poznavanju preteklosti Malečnika. Glede na zanimanje in odlično obiskanost dosedanjih razstav sem prepričan, da kar kličejo po nadaljnjem razkrivanju drobcev iz nekoliko pozabljene, a izjemno bogate krajevne in cerkvene zgodovine Malečnika oziroma njegovih prebivalcev.

Prva razstava leta 2022 z naslovom ***Ko zgodbo o pozabljeni malečniški preteklosti pripovedujejo arhivi*** je prikazala bistvene kulturnozgodovinske in geografske značilnosti Malečnika ter nekatere pomembnejše izseke iz krajevne in z njo od nekdaj tesno prepletene cerkvene zgodovine. Ob tem je kot uvodna prireditev 1. Glaserjevega festivala poskušala obiskovalce seznaniti še z likom in delom Marka Glaserja, ki je dal v času svojega službovanja kraju neizbrisen, še danes dobro prepoznaven pečat.

Naselje Malečnik, v neposredni bližini Maribora, na levem bregu Drave in na obrobju Slovenskih goric, krasita baročna župnijska cerkev sv. Petra, po kateri je kraj v preteklosti tudi nosil ime (Šempeter), in gotska podružnična cerkev sv. Marije na Gorci. Pod cerkvijo sv. Petra se nahajajo grobnice oziroma katakombe. Obe cerkvi ponujata že od daleč dobro prepoznavno veduto Malečnika. Tako preteklost kot tudi sedanost kraja sta močno povezani z vinogradništvom, s sadjarstvom, kmetijstvom. Pomembno vlogo je odigralo tudi šolstvo, predvsem red šolskih sester.

Razstavljeni originalni dokumenti in reprodukcije fotografij so seveda le majhen del, izbor gradiva. Avtorja sva namreč želela ne le za prvo razstavo, ampak tudi za obe naslednji, izbrskati iz fondov obeh arhivov predvsem dokumente, ki se čim bolj neposredno nanašajo na Malečnik in njegovo bližnjo okolico.

V Pokrajinskem arhivu Maribor hranimo v različnih fondih na stotine in stotine dokumentov o Malečniku. Nemogoče je imenovati vse fonde, ki vsebujejo pisno ali fotografsko dediščino malečniške preteklosti. Zaradi svoje vrednosti in starosti bi izpostavil le Zbirko listin. V njej najdemo najstarejše listine z omembo Malečnika ali bližnjih krajev. Prva sega v leto 1519. Gre za naznanilo o poročnem pismu mariborskih meščanov, v katerem je omenjen vinograd, ležeč pod Sv. Petrom na Zgornjem Trčovskem Vrhju. Drugi dve listini sta iz let 1539 in 1574. V obeh so omenjeni vinogradi oziroma posestva v Malečniku ali v njegovi bližini. Ohranjenih je tudi nekaj ščitnih pisem za vinograde in zemljišča v Malečniku iz let 1791 do 1794.

Listin in ščitnih pisem zaradi njihove starosti in neprecenljive vrednosti nismo razstavili. Za obiskovalce smo pripravili liste z naslovom in s krajšim izsekom iz vsebine listine ter jih opremili s QR-kodo. S skeniranjem kode so obiskovalci dobili možnost dostopa do celotnih registrov in digitalizatov listin, objavljenih v Virtualni arhivski čitalnici.

Posebno vrednost za Malečnik ima prav gotovo še osebna zapuščina oziroma osebni fond Glaser Marko (1783–1883), prav tako ohranjen v Pokrajinskem arhivu Maribor. Med dokumenti v fondu izstopajo del Glaserjeve korespondence s škofoma Antonom Martinom Slomškom in Jakobom Stepišnikom, diploma za bratovščino Presvetlega srca Jezusovega 1835, sinodalni zapisnik župnije 1783/84 in 1785/86, več Glaserjevih pisem bratu ter njegove rokopisne beležke, razprave in sestavki.

Pokrajinski arhiv Maribor je za razstavo med drugim prispeval situacijski načrt regulacije Drave pri župniji Sv. Peter pri Mariboru (1845), načrt viničarije in gospodarskega posloplja v vinogradu župnije Sv. Petra pri Mariboru v kraju Hrenca (1842), cenilni zapisnik za vinograd v uradu Trčova pri Malečniku (1794), sestavek Marka Glaserja o težavah zaradi neenotnega slovenskega črkopisa, Glaserjevo pismo bratu (1840) in posmrtno pesem Marka Glaserja za Matijem Paveom, učiteljem pri Sv. Petru pri Mariboru (1857). Iz Zbirke fotografij in razglednic smo predstavili nekaj zanimivejših podob kraja z začetka in tridesetih let 20. stoletja. Posebej je izstopala zanimiva fotografija odpreme zvonov

med prvo svetovno vojno z malečniškim župnikom, s kaplanom in z vaščani ob vozovih iz leta 1916.

Izmed razstavljenih dokumentov Nadškofijskega arhiva Maribor velja omeniti cerkveni račun župnijske cerkve sv. Petra (1748), zapuščinski inventar po leta 1639 umrlem župniku Juriju Borečiču, dopis Marka Glaserja škofijskemu ordinariatu o obnovitvenih delih na cerkvenih stavbah (1870), službeni list Marka Glaserja in Glaserjevo pridigo ob blagoslovitvi križevega pota na Gorco (1847).

Osrednji temi 2. Glaserjevega festivala v Malečniku leta 2023 sta bili kulinarika in prehrana. Ob tej priložnosti sta oba arhiva pripravila razstavo *Ko o zemlji in kruhu* spregovorijo arhivi, medtem ko je višja arhivistka Špela Valadžija iz Pokrajinskega arhiva Maribor izvedla kaligrafsko delavnico. Na njej so se učenci malečniške osnovne šole naučili zapisati v kaligrafski pisavi poimenovanja tipičnih malečniških jedi. S pomočjo razstavljenih arhivskih dokumentov, ki pričajo o pridelavi, pripravi in uživanju rane v različnih zgodovinskih obdobjih in trenutkih, smo želeli obiskovalce opozoriti na pomen domače kulinarične dediščine, neločljivo prepletene s kmetijstvom, z gospodarstvom, verovanjem, s sociologijo, z antropologijo, etnologijo in nasploh z vsakdanjim življenjem. Zagotavljanje ustrezne in dovoljšne prehrane ni bilo vselej preprosto, ampak pogosto težavno in kompleksno. To se je še posebej pokazalo v primeru naravnih nesreč, vojn ali drugih prelomnih dogodkov. Obdobja pomanjkanja in racioniranja obrokov so spremljala naše prednike še do nedavnega. Postopki pridelave, priprave in uživanja hrane so bili od nekdaj odvisni od širšega družbenega konteksta in razmerij ter povezani s številnimi dejavnostmi in panogami, kot so kmetijstvo, sadjarstvo, vinogradništvo, industrija, trgovina, kultura, šolstvo, medtem ko je nanje vplivala tudi politična in družbena ureditev ter seveda naravne danosti. Ob tem razstavljeni dokumenti posredno izkazujejo odnos vsakokratne politične oblasti do kmečkega prebivalstva, poljedelcev in prehranske oziroma živilske industrije. Za spoznavanje prehranske tematike je tako v Pokrajinskem arhivu Maribor kot v Nadškofijskem arhivu Maribor na voljo precej arhivskega gradiva. To so urbarji, inventarji, davčni zapisi, katastri, obračunske knjige, načrti gospodarskih poslopij, fotografije, jedilni listi, številni razglasi in navodila oblasti itd. Z različnih družbenih plati osvetljujejo večkrat trnovo pot od zemlje do kruha ter prikazujejo vsakdanje življenje, neločljivo povezano s prehrano in kulinariko. Še posebej dragoceni so stari recepti. Kot zanimivost naj navedem v Pokrajinskem arhivu Maribor ohranjen recept za slovenskogoriške pogače ali gibanice iz 30. let prejšnjega stoletja, ki nazorno pokaže krajevne posebnosti pri uporabi sestavin in pri postopku priprave kvasenic.

Načini pridelave in priprave hrane so se tekom stoletij spreminjali, uveljavljale so se novosti, pri čemer je marsikaj starega utonilo v pozabo. V 19. stoletju so k širjenju novih idej in znanj o kmetijstvu in pripravi hrane prispevali tudi duhovniki in redovnice. Na tem področju so se udejstvovale zlasti malečniške šolske sestre. Z organizacijo raznih tečajev so širile znanje o gospodinjstvu in gospodarstvu.

Iz fondov in zbirk Pokrajinskega arhiva Maribor so bili na razstavi predstavljeni načrt stiskalnice z vinsko kletjo in s hladilnico pri cerkveni viničariji v Pernici [Pernitzen] pri Sv. Petru (1811), urbar mestne župnije Sv. Janeza Krstnika Maribor z vpisom kraja Nebova pri Malečniku (1571–1583), zemljiška knjiga oziroma protokol zapuščin in cenitev premoženja župnijskega imenja Sv. Peter pri Mariboru (po 1820), recept za slovenskogoriške pogače ali gibanice, načrt za preureditev prostorov v gostilni Božič v Malečniku št. 7 (1935), seznam zadružnikov VINOZA Ivan Cankar Sv. Peter pri Mariboru, upravičenih za kontingent moke v letu 1950, zavarovalna polica Kmetijske zadruge Sv. Peter pri Mariboru (po 1945), navodila Ministrstva za trgovino in preskrbo za poslovanje z mesnim fondom (1949), seznam za oddajo masti pri Nabavnoprodajni zadrugi Sv. Peter pri Mariboru (1946), sodni spis zoper nekaj prebivalcev Zimice pri Malečniku

zaradi črnega zakola, nedovoljene prodaje in kupovanje mesa in živine (1950), fotografija kuharskega tečaja v samostanu šolskih sester v Mariboru (1930) in nekateri drugi dokumenti.

Izmed gradiva Nadškofijskega arhiva Maribor in nekaterih zasebnih zbirk krajanov Malečnika bi izpostavil upodobitev sv. Neže z jagnetom iz srednjeveškega rokopisnega kodeksa, slovesni meni iz leta 1910, fotografiji škofa Držičnika s skupino duhovnikov pri obedu in malečniških šolskih sester s tečajnicami kuharskega tečaja v župnišču v Malečniku (1932), tabelo gorninskih dajatev in male pravde župnije Sv. Peter pri Mariboru (1755), zapuščinski inventar po pokojni Mariji Ješovnik (1743), kuharske recepte malečniških šolskih sester, opis hude lakote (1813–1816), Slomškov zapis o bontonu pri jedi, postno postavo za leto 1929 in Slomškovo pridiško o Jezusu kot vinski trti.

V letu 2024, razglašenem za Maistrovo leto, je 3. Glaserjev festival potekal pod geslom Domovina. Dom. Sreča. Posvečen je bil patriotizmu in domoljubju. Kot soorganizatorica festivala je tokrat sodelovala Slovenska matica, medtem ko je častni pokrovitelj bilo Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije. V Pokrajinskem arhivu Maribor in v Nadškofijskem arhivu Maribor so ohranjeni številni dokumenti, ki tako ali drugače pričajo o odnosu posameznika do domovine, države, lokalne skupnosti ali o njegovi pripadnosti domu in lastnemu narodu. Oba arhiva sta tokrat prispevala svoj delež z razstavo *Amor patriae* (ljubezen do domovine) in z učno uro, posvečeno generalu Maistru, za učence Osnovne šole Malečnik. Pri razstavi sta nam tokrat z nekaj eksponati priskočila na pomoč še malečniška šola s svojim arhivom in arhiv župnije v Malečniku. Izbrani dokumenti, nastali v obdobju različnih državnih tvorb, ki smo jim pripadali Slovenci od srede 19. stoletja naprej, zgovorno osvetlujejo prelomne dogodke v narodovi zgodovini. V vsakokratni državni tvorbi so državljani ob različnih priložnostih in dogodkih, to je državnih praznikov, jubilejih vladarske rodbine, izrednih dogodkih, še posebej v vojnih razmerah, izkazovali svojo pripadnost ter vdanost državi in oblasti. Velikokrat so to seveda počeli po nareku vladajočih, a pogosto tudi iz lastnega prepričanja, iskreno in z vsem srcem. Znotraj tega nestalnega in stalno spreminjajočega se zunanega političnega okvira so po drugi strani slovenski narodni buditelji vse od začetkov narodnostnega zavedanja in prebujanja v sredini 19. stoletja postopoma gojili svojo intimno odločitev za slovenstvo ter si prizadevali za postopen razvoj in napredek slovenske kulture, jezika, pesmi, literature, šolstva in s

*Obiralci grozdja na cesti v Malečniku
(Vir: SI_PAM_1693, št. 5872)*